

ՀԱՅԱՆԶՈՒ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆՈՒՄ

Բանալի բառեր – Ադրբեջան, տեղեկատվական անվտանգություն, հայալեզու լրատվություն, հակահայկական քարոզչություն, էլեկտրոնային լրատվամիջոցներ

Ժամանակակից «տեղեկատվական պատերազմ» հասկացությունը վերջին տասնամյակների «ձեռքբերում» է: Ամերիկացի մասնագետների կարծիքով, տեղեկատվական պատերազմը հնարավոր է դարձել «տեխնոլոգիական հեղափոխության» արդյունքում: Տեղեկատվական պատերազմի գործիքներն են տեղեկատվության մշակման մեթոդներն ու միջոցները¹, որոնք կիրառվում են հակառակորդի ռազմական և քաղաքացիական տեղեկատվական համակարգերի վրա լայնամասշտաբ, նպատակաուղղված, արագ և գաղտնի ազդեցություն թողնելու, ինչպես նաև հակառակորդի հասարակական գիտակցության և կարծիքի ձևավորման նպատակով:

Ադրբեջանի ներկայիս իշխանությունները Ղարաբաղյան հակամարտության հարցում մեծ նշանակություն են տալիս մեդիա ոլորտին և այն ակտիվորեն օգտագործում են իրենց հակահայկական գործունեության մեջ: Այս համատեքստում զանգվածային լրատվամիջոցները ժամանակակից տեղեկատվական պատերազմի իրականացման և դիմադրության ամենագորեղ միջոցներից են²: Սույն ոլորտի առյուծի բաժինը պատկանում է համացանցին: Հարկ է նշել, որ ադրբեջանական կողմի ջանքերն ուղղված են նաև հայկական տեղեկատվական սկզբնաղբյուրների հեղինակությունը նվազեցնելուն՝ միաժամանակ բարձրացնելով ադրբեջանական լրատվամիջոցների դերն ու «անաչառությունը»: Շատ հաճախ կարելի է լսել և կարդալ «ահաբեկչական», «ազդեցիկ», «զավթողական», «անհանդուրժող», «ազգայնական» և այլ նմանատիպ որակումներ հայերի և հայկական սկզբնաղբյուրների վերաբերյալ:

Ադրբեջանական քարոզչամեքենան ակտիվ գործունեություն է ծավալում բոլոր ասպարեզներում, սակայն այն ավելի շատ փորձում է տպավորություն ստեղծել, թե հասնում է որոշակի հաջողության: Ադրբեջանական քարոզչության հիմքում գերազանցապես խարսխված են կեղծիքը, հերյուրանքը, ան-

¹ Տե՛ս, **Гриняев С.**, Интеллектуальное противодействие информационному оружию, М., 1999, с. 10-11, <http://csef.ru/media/articles/1035/1035.pdf>

² Տե՛ս, **Դեմոյան Հ.**, «Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի շուրջ քարոզչության և հակաքարոզչության կազմակերպման և իրականացման եղանակների մասին» // «Տարածաշրջան» տեղեկագիր, հատուկ թողարկում, Նորավանք ԳԿՀ, Երևան, 2005, էջ 52:

հիմն մեդադրանքները, ուռճացրած տվյալները և այլն, որոնք, ցավոք, արդեն դարձել են սովորական և վերածվել քարոզչության յուրահատուկ, ինքնատիպ «ոճի»: Այստեղ ակնհայտ զգացվում են հակահայկականություն, ատելություն, այլաստացություն, անհանդուրժողականություն: Ադրբեջանի իշխանությունները, գիտակցելով տեղեկատվության անասելի մեծ ազդեցությունը տարբեր հասարակությունների գիտակցության վրա, փորձում են բոլոր հնարավոր միջոցներով ազդել թե՛ իրենց հասարակության և թե՛ միջազգային հանրության վրա, ինչպես նաև հայ հասարակության առողջ գիտակցության վրա: Այս նպատակով նաև 2000-ական թթ. սկզբից Ադրբեջանում սկսեցին հիմնել հայալեզու կայքեր:

Ադրբեջանում հայերի և հայոց լեզվի վերաբերյալ հաճախ կիրառում են հետևյալ արտահայտությունը՝ «ընկերոջդ հետ մտերիմ եղի՛ր, իսկ թշնամուդ հետ ավելի մտերիմ եղի՛ր»: Այս կարգախոսով են առաջնորդվում հայոց լեզվին տիրապետելու կարևորության մասին բարձրաձայնող ադրբեջանցի հասարակական և քաղաքական գործիչները: Իրենք՝ ադրբեջանցիները ևս խոստովանում են, որ ամբողջությամբ չեն գիտակցում հայերենով տեղեկատվություն ապահովելու կարևորությունը: Սույն հարցի առջությամբ ադրբեջանական «ANN.az» կայքը փորձել է հարցում և ուսումնասիրություն իրականացնել անձամբ հեռուստատեսությունների ներկայացուցիչների շրջանում, թե արդյոք հեռարձակվում են հայալեզու հաղորդումներ, թե ոչ, քանի որ հեռուստատեսությունը և ռադիոն ևս կարևոր միջոց են տեղեկատվական պատերազմում:

Ադրբեջանական հեռուստաալիքների շարքում առաջիններից «ATV International»-ն է հայերենով հեռարձակել լրատվական հաղորդում¹: Այս հեռուստաալիքը, որն իր աշխատանքն սկսել է 2009 թ. հոկտեմբերի 5-ից, համարվում է «ATV» հեռուստաընկերության դուստր ընկերությունը: Ըստ նրա փոխնախագահ Նաթիգ Իբրահիմովի՝ հաղորդումները հեռարձակվելու էին վեց լեզվով, այդ թվում՝ հայերենով: Սկզբում հայտարարվում էր, թե հեռուստաընկերության ստեղծման նպատակն Ադրբեջանի ազգային փոքրամասնություններին իրենց լեզուներով հաղորդումներ ապահովելն է: Հետագայում արդեն ակնհայտ դարձավ, որ նրանց նպատակը տարբեր լսարաններում «հոգուտ Ադրբեջանի քարոզչություն իրականացնելն է»: Ներկայումս հեռուստաընկերությունը հայերեն հաղորդումներ չունի:

Հայերենով հեռուստահաղորդում հեռարձակող մյուս «Caspian International Broadcasting Company - CBC» հեռուստաալիքի գլխավոր տնօրեն Ազեր Խալիլովը հարցազրույց տալով «AzNews.az»-ին՝ հայտնել է, որ այն համարվում է Ադրբեջանի առաջին արբանյակային հեռուստաալիքը, որի թիրախն արտասահմանյան լսարանն է: Այն ստեղծվել է 2013 թ. ապրիլի 10-ին «ATV

¹ Azərbaycan tel ekanallarında erməni dilində veriliş , <http://ann.az/az/azerbaycan-telekanallarında-ermeni-dilində-verilis/#.V0DSDvmLTIU>

International» հեռուստաալիքի հիման վրա և սկսել է իր հեռարձակումը որպես միջազգային ալիք: 2014 թ. մայիսի 9-ից հեռարձակվում է «ATV Plus» մալուխային հեռուստատեսության միջոցով: 2015 թ. օգոստոսի 9-ին եթեր է հեռարձակվել «CBC Sport» անվանումով դուստր ալիքը: Հայալեզու խմբագրության աշխատանքների հիմքում ընկած է «Հայաստանի կողմից Ադրբեյջանի դեմ վարած զավթողական քաղաքականության վերաբերյալ իրական, անկողմնակալ և անաչառ տեղեկատվության ապահովումը»¹: Նրանց նպատակը հայալեզու լսարանին «արթնացնելն է խորը քննից» և «ճշմարտությունը» ներկայացնելը: Տնօրենը, անդրադառնալով հայալեզու հաղորդումների հետ կապված մի միջադեպի, հիշել է, որ դեռևս 2004 թ. մայիս ամսին զինադադարի համաձայնագրի տասնամյակի կապակցությամբ «BBC»-ի Կենտրոնական Ասիայի և Կովկասյան ծառայության կազմում ընդգրկված ռուսական խմբագրությունը ոչ ադրբեյջանամետ հաղորդում էր պատրաստել, որի հեղինակն ազգությամբ հայ Մարկ Գրիգորյանն էր: Այն ժամանակ ըստ «ANS»-ի և «BBC»-ի միջև համագործակցության պայմանագրի, «BBC» ռադիոյի հաղորդումները վերահեռարձակվում էին: Հաղորդման եթեր դուրս գալուց հետո «ANS»-ը «BBC»-ին դիմեց, որպեսզի Մարկ Գրիգորյանին խմբագրությունից հեռացնեն: Մերժում ստանալով՝ «ANS»-ի կողմից կասեցվեց «BBC»-ի Կենտրոնական Ասիայի և Կովկասյան ծառայության ռուսական խմբագրության հաղորդումների հեռարձակումն Ադրբեյջանում:

Արբանյակային հեռարձակում իրականացնող ադրբեյջանական հեռուստաընկերություններից «Լիդերթիվի»-ն (Lider TV), «Խազարթիվի»-ն (Xazar TV), «Ազթիվի»-ն (AzTV), Հանրային հեռուստաընկերությունը երբեք չեն ունեցել հայերեն հաղորդումներ: Ավելին, «Խազարթիվի»-ի մամուլի խոսնակ Ազշին Քամալը նշում է, որ իրենց հեռուստաընկերությունն ունի առանձին հաղորդում արտասահմանյան նորությունների վերաբերյալ, որտեղ իրենք փորձում են տեղեկատվություն ապահովել կարևորագույն և թարմ իրադարձությունների մասին: Նա պնդում է, որ որևէ այլ լեզվով, հատկապես հայերենով հաղորդում հեռարձակվելու անհրաժեշտություն չկա, սակայն Հայաստանին վերաբերող լուրերը զգալի մաս են կազմում իրենց տեղեկատվական դաշտում: Իսկ Ադրբեյջանի հանրային հեռուստաընկերությունում հայերեն հաղորդում չի եղել և հիմա ևս չկա:

Ադրբեյջանական հեռուստաալիքներով հայերեն հաղորդումների հեռարձակումից տարիներ առաջ հայերեն հաղորդումներ հեռարձակվել են Ադրբեյջանի պետական ռադիոյով՝ «Ադրբեյջանի ձայնի» շրջանակներում: Հակիրճ անդրադարձ կատարելով հաղորդումների պատմությանը՝ նշենք, որ 1941 թ. օգոստոսի 18-ից Ադրբեյջանական ԽՍՀ պետական ռադիոյով պարբերաբար հեռարձակվում էր «Բաքվի ձայն» հաղորդումը, իսկ 1950 թ. բացվել էր ար-

¹ CBC rəhbərindən Mirşahinə etiraz: “Azərbaycanlıları erməni dilində təbliğ edirik”, <http://www.aznews.az/index.php?c=news&id=54828>

տասահմանյան հաղորդումների խմբագրություն: Սկզբում այն հեռարձակվում էր ամեն օր և միայն ադրբեջաներենով՝ արտասահմանում բնակվող ադրբեջանցիների համար: 1959 թ. Ադրբեջանի ռադիոյով սկսեց հեռարձակվել նաև հաղորդում արաբերենով: Արդեն 1980-ական թթ. Ադրբեջանի՝ արտասահմանի համար հաղորդում հեռարձակող կառույցն ամեն օր հաղորդումներ էր հեռարձակում պարսկերեն, թուրքերեն, արաբերեն: 1992 թ. նոյեմբերի 26-ին խմբագրությունը վերանվանվում է «Ադրբեջանի միջազգային ռադիոյի», որը հաղորդումներ էր պատրաստում անգլերեն, ֆրանսերեն, գերմաներեն, ռուսերեն, թալիշերեն, քրդերեն, լեզգիերեն, վրացերեն, ինչպես նաև հայերեն¹: Ներկայումս միջազգային ռադիոն ամեն օր եթեր է հեռարձակում մեկ ժամ տևողությամբ հայերեն հաղորդում, մինչդեռ, օրինակ, վրացերենով հաղորդումը հեռարձակվում է շաբաթը երեք անգամ՝ 20 րոպե տևողությամբ:

Ընդհանրապես, ադրբեջանական հասարակության մեջ հայոց լեզվով տեղեկատվություն ունենալու վերաբերյալ կարծիքները հակասական են: Կա կարծիք, որ հայալեզու լրատվական ծառայություն ունենալն այդքան էլ նպատակահարմար չէ, քանի որ հայերի մեծ մասը կարող է օգտվել ռուսալեզու կայքերից: Հարցը ժամանակ առ ժամանակ քննարկում են մեդիափորձագետները, տեղեկատվական կայքերի ղեկավարները, խմբագիրները:

Այսպես, «Trend» գործակալության գլխավոր տնօրենի տեղակալ Արզու Նադըրը հայտնել է, որ «ներկայումս ԼՂ տարածքում ապրող հայերի համար հասանելի են հեռուստաընկերությունները (ադրբեջանական – *Լ. Մ.*), ինչպես նաև սահմանակից շրջանների ռադիոալիքները»²: Նա խոստովանում է, որ «Trend»-ը մտադիր չէ հայերենով բաժին բացել, քանի որ արդեն ունի ռուսերեն ծառայություն, որից հայ հասարակությունը կարող է օգտվել: «Azadinform.az» կայքի գլխավոր խմբագիր Նիյազ Նիֆթիևը գտնում է, որ հայերենով կայքեր բաց անելն ինքնին դրական քայլ է: «Բայց կա մի հստակ փաստ. ես համաձայն չեմ այն կարծիքի հետ, որ հայալեզու կայքերի բացումից հետո հայերը ձեռք են բերելու ճշգրիտ տեղեկատվություն, որից ինչ-որ արդյունք կարող ենք ակնկալել: Սա սխալ մոտեցում է: Որքան մենք նրանց կհավատանք, նույնքան նրանք մեզ կհավատան»: Գրեթե նմանատիպ դիրքորոշում ունի նաև «Modern.az» կայքի գլխավոր խմբագիր Էլշադ Այվազլըն, որը պնդում է, որ այս հարցում պահանջվում են արհեստավարժ մասնագետներ, որպեսզի հայերի հետաքրքրությունը կայքի աշխատանքների հանդեպ մեծանա:

¹ https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_D%C3%B6vl%C9%99t_Radiosu

² http://www.sherg.az/site/id16946/Erm%C9%99nic%C9%99_x%C9%99b%C9%99r_yay%C4%B1m%C4%B1n%C4%B1n_%C3%BCst%C3%BCnl%C3%BCkl%C9%99ri_v%C9%99_probleml%C9%99ri...#.V2B7xLuLTIU

Հաշվի առնելով հայալեզու տեղեկատվական սկզբնաղբյուրների ստեղծման արդիականությունը և հասարակական հնչեղությունը՝ մի խումբ ադրբեջանցի մտավորականներ կազմակերպել են սեմինար-քննարկում, որին մասնակցում էին բուհերի դասախոսներ, լրագրողներ, մտավորականներ, ուսանողներ: Մասնակիցները փաստեցին, որ հայոց լեզվով հետաքրքրվողների կողմից ամենահաճախ հնչող հարցը հետևյալն է. «Ինչու էս սովորեմ հայերեն»: Երբեմն ծնողները թույլ չեն տալիս իրենց երեխաներին սովորել հայերեն: Հաճախ կարելի է լսել նաև հետևյալ արտահայտությունը՝ թշնամու լեզուն պետք է իմանալ:

Ադրբեջանցի մտավորականների մոտ արմատացած է այն կարծրատիպը, որ երբեք հայոց լեզուն չի կարելի սովորել «թշնամու հետ» հաշտվելու նպատակով, այլ ընդհակառակը. հայոց լեզվի իմացությունն անհրաժեշտ է ապագայում որևէ հնարավոր խոչընդոտի հանդիպելիս անհրաժեշտ հակահարված տալու համար:

Նշենք մի ուշագրավ փաստ. Բաքվի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետի տարածաշրջանագիտություն բաժնում ուսանողներին հնարավորություն է ընձեռվում ընտրելու, թե որ լեզուն են ցանկանում ուսումնասիրել՝ հայերեն¹, թե՞ վրացերեն²: Ուսանողների մեծ մասը նախընտրում է սովորել վրացերեն, և դա կարելի է բացատրել մի քանի հիմնավորմամբ. նախ՝ ատելությունը հայերի հանդեպ երիտասարդների մոտ այնքան շատ է սերմանվել դեռ վաղ մանուկ հասակից, որ այն արգելակում է սովորել «թշնամու» լեզուն: Բացի այդ, շատերը չեն գիտակցում հայոց լեզվին տիրապետելու նպատակահարմարությունը և ավելորդ են համարում դրա վրա ժամանակ ու ռեսուրսներ վատնելը: Ոմանց համար նույնիսկ «ամոթ» է սովորել հայերեն:

Ադրբեջանի Միլլի մեջլիսի պատգամավոր Նիզամի Ջաֆարովը հայոց լեզվի մասնագետների առկայությունը համարում է անհրաժեշտություն. «Հայերեն սովորելու նպատակն անհրաժեշտ տեղեկություն ձեռք բերելն է, որոշակի հետազոտություններ անցկացնելը: Այս գործընթացը պետք է վաղուց սկսվեր: Խորհրդային շրջանում մասնագետները շատ էին: Կարծում եմ, որ եթե այս գործով արդյունավետ զբաղվենք, կունենանք արհեստավարժ մասնագետներ: Հայերի շրջանում շատ կան թյուրքական լեզուներին տիրապետողներ: Բացի այդ, շատ կարևոր է հայկական հնագույն սկզբնաղբյուրների ուսումնասիրությունը, որոնք հայերը աշխարհին աղավաղված են ներկայացնում»²:

Ուշագրավ է, որ ադրբեջանական «Analoq.az» կայքը սկսել է հատուկ ծրագիր, որով իր ընթերցողներին հայոց լեզու է սովորեցնում³: Կայքի խմբագիր Մավալան Թալբլըն խոստովանում է, որ հայերը փայլուն տիրապետում

¹ Qafqaz xalqlari tarixi kafedrası, http://history.bsu.edu.az/az/content/qafqaz_xalqlari_tarx_kafedrası

² <http://olaylar.az/news/siyaset/53118>

³ Gelin ermenice oyrenek, <http://analoq.az/armenian/2921-gelin-ermenice-oyrenek-ders-1.html>

են ադրբեջաներենին և իրենց դեմ կիրառում իրենց գիտելիքները¹: Ընդ որում, դասերը հեռարձակվում էին ամեն օր վերոնշյալ կայքով՝ սկսած 2016 թ. մայիսից:

Ադրբեջանում քննակվում է անգամ «Qarabağ TV» հեռուստաընկերության ստեղծումը, որի գաղափարն առաջին անգամ առաջ է քաշել պատգամավոր Ֆլորա Գասրմովան: Նա առաջարկում է այն հեռարձակել մի քանի լեզվով, այդ թվում՝ հայերեն, «քանի որ ներկայումս Հայաստանի երիտասարդ սերունդն անտեղյակ է Ղարաբաղի մասին իրականությանը»²: Մինչդեռ Ադրբեջանի Ազգային հեռուստատեսության և ռադիոյի խորհուրդն այս հարցում շտապողականություն չի ցուցաբերում: Խորհրդի մտտեցմամբ, ներկայումս Ադրբեջանում կան բազմաթիվ հեռուստատեսային և ռադիո ալիքներ, պարբերականներ, որոնք Ղարաբաղի մասին անհրաժեշտ տեղեկատվություն են ապահովում:

Ադրբեջանում հայերենի մասնագետների առկայության կարևորությունը գիտակցող ադրբեջանցի մտավորականներից առանձնացնենք նաև Հաթեմ Ջաբարլըին, ով հեղինակել է ադրբեջանցիների համար նախատեսված «Հայոց լեզու» դասագիրքը, որը լույս է ընծայել 2015 թ. Ադրբեջանի նախագահին կից Եվրասիայի անվտանգության և ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնը³: Այն բաղկացած է չորս բաժնից՝ հնչյունաբանություն, ձևաբանություն, բառակազմություն և շարահյուսություն: Գրքի խմբագրական կազմի գնահատմամբ, այն կարևորվում է Ադրբեջանի «անվտանգության տեսանկյունից, հայկական պնդումներին հստակ պատասխանելու, հայկական քարոզչությունը կանխելու, Հայաստանի ներքին քաղաքականության մասին լայնածավալ տեղեկություն տարածելու առումով⁴, գիրքը նաև հնարավորություն կտա օգտվելու հայկական լրատվամիջոցներից և հղում կատարել անհրաժեշտության դեպքում հենց հայկական կայքերին»⁵:

Ինչ վերաբերում է ադրբեջանական հայալեզու տեղեկատվական կայքերին, ապա մանրամասն անդրադարձ կատարելով դրանց՝ փաստենք, որ կարելի է դրանք բաժանել երկու խմբի՝ կայքեր, որոնց ադրբեջանական լինելն ակնհայտ է (Armenia.az, 1905.az, apa.az, cbc.az և այլն), և կայքեր, որոնք առա-

¹ Onlayn ermənicə dəsləri təşkil olunacaq, <http://karabakhmedia.az/main/5972-onlayn-ermenic-desrleri-teshkil-olunacaq.html>

² GECİKMİŞİK: “İDMAN AZƏRBAYCAN” OLSUN, NİYƏ “QARABAĞ TV” OLMASIN?
http://www.sherg.az/site/id-9856/Gecikmi%C5%9Fik:_%E2%80%9C%C4%B0dman_Az%C9%99rbaycan%E2%80%9D_olsun,_niy%C9%99_%E2%80%9CQaraba%C4%9F_TV%E2%80%9D_olmas%C4%B1n?#.V3bKAfmLTIU

³ Azərbaycanca ilk dəfə “Erməni dili” adlı tədris vəsaiti nəşr edilib, <http://metbuat.az/news/222081/azerbaycanda-ilk-defe-ermeni-dili-adli-tedris-vesaiti-nesr-e.html>

⁴ Azərbaycanca ilk dəfə “Erməni dili” kitabı nəşr edildi,

<http://ann.az/az/azerbaycanda-ilk-defe-ermeni-dili-kitabi-nesr-edildi/#.V3a-sPmLTIU>

⁵ <http://sam.az/articles/view/sam-azerbaycanda-ilk-defe-ermeni-dili-adli-tedris-vesaiti-nesr-etdirmis-dir/>

ջին հայացքից ադրբեջանական սկզբնաղբյուրի տպավորությունն չեն թողնում (hayatsk.info, www.virtualkarabakh.org (com/net/co.uk/az), www.karabakh-info.com և այլն): Սույն երևույթի ամենամեծ բացասական կողմն այն է, որ հաճախ հայկական սփյուռքի և ոչ միայն սփյուռքի ներկայացուցիչներն օգտվում են սույն կայքերից՝ տեղյակ չլինելով, որ դրանք ապատեղեկատվություն են տարածում և ունեն թաքնված հակահայկական ուղղվածություն: Հատկապես վերջին շրջանում ադրբեջանցիները կատարելագործել են իրենց հայերենի գիտելիքները և գրում են գրեթե առանց սխալների ու վրիպակների: Ի դեպ, հայկական հասցեով առաջին ադրբեջանական կայքը «khronika.am» կայքն էր, որը բավականին պասիվ էր, հաճախ չէր թարմացվում և, ի վերջո, հայկական կողմի ջանքերով փակվեց¹: Դրանից հետո երկար ժամանակ հայկական դոմենով կայքեր չէին գրանցվում:

Տեղեկատվական պատերազմում ընդհանրապես կարևորվում է օտար լեզուներով տեղեկություն տարածելը: Ադրբեջանի պարագայում օտար լեզուներով տեղեկատվություն ապահովելու հիմնական նպատակը «հայկական սփյուռքի հակաադրբեջանական սև փիարի դեմ» պայքարելն է, ինչպես նաև՝ միջազգային հանրությանը «ճշգրիտ, օբյեկտիվ» տեղեկություններ տրամադրելը: Այսօր արդեն Ադրբեջանում բազմալեզու կայքերի թիվն աստիճանաբար ավելանում է, որոնք ադրբեջաներենից բացի ունեն նաև ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, գերմաներեն, արաբերեն, պարսկերեն, հայերեն և այլ բաժիններ: Օրինակ, «Azertag.az»-ն իր նյութերը կայքում գետեղում է յոթ լեզվով, «Trend.az» տեղեկատվական գործակալությունը և «Azvision.az» պորտալը՝ վեց լեզվով, «Karabakhinfo.com» կայքը՝ տասը, «Apa.az»-ն՝ չորս լեզվով, «Report.az»-ը՝ երեք լեզվով և այլն:

Հայացք նետելով հայալեզու ադրբեջանական կայքերին՝ նախ ըստ ժամանակագրության անդրադառնանք «Armenia.az» կայքին, որն իր գործունեությունը սկսել է 2010 թ. մարտի 1-ից: Նրա ղեկավար «News.az» կայքի գլխավոր խմբագիր Էլնուր Բախմովը փաստում է, որ այս կայքը որևէ միջազգային կազմակերպության նախագիծը չէ, այլ իր սեփական նախաձեռնությունն է: Նա խոստովանում է, որ իրենք որոշել են հայերին տեղեկություն տրամադրել նրանց իսկ լեզվով՝ հաշվի առնելով, որ ռուսալեզու տեքստերը հասանելի են ոչ բոլոր հայերին, ինչը, ի դեպ, ադրբեջանցիների «հանդուրժողականություն» դրսևորումն է²: Ըստ Բախմովի, իրենց համար բավականին լուրջ խնդիր է եղել հայերենի իմացությամբ մասնագետներ գտնելը, քանի որ նրանց քանակը խիստ սահմանափակ է: Նա անգամ ծրագրել է մասնագետներ ներգրավել Հայաստանից՝ լրագրողներ, քաղաքագետներ և հիմնել իրենց թղթակցությունը նույնիսկ Հայաստանում: Ուշագրավ է, որ ներկայացնելով

¹ Ադրբեջանական կեղծ կայքերն ու մեդիաանվտանգության կանոնները, <http://armeniatv.am/hy/57524-57524>

² Azerbaycanda ermenice sayt, <http://mid.az/news/4335-azjrbaycanda-ermjini-saytd.html>

կայքի գործունեության նպատակը՝ շեշտը դրվում է ոչ թե ազգամիջյան ատելության վրա, այլ «երկխոսության» համար ուղիների որոնման. «Կարծում ենք, որ արդեն վաղուց է եկել հակամարտությունից երկխոսության անցնելու, երկու ժողովուրդների միջև մերձեցման ուղիներ փնտրելու ժամանակը»¹: «Armenia.az» կայքն ունի նաև ռուսերեն տարբերակ և բաղկացած է առանձին բաժիններից, սակայն այնտեղ գերակշռում են Հայաստանին, Լեռնային Ղարաբաղին վերաբերող նյութերը: Կայքը նախատեսել է բացել նաև հայալեզու համացանցային ռադիո, որն Ադրբեջանի վերաբերյալ տեղեկատվությունից բացի ադրբեջանական երգ ու երաժշտություն ևս կներկայացնի:

«Virtual Qarabağ» հաղորդակցության տեխնոլոգիաների կենտրոնը ստեղծվել է Իլհամ Ալիևի՝ 2011 թ. հուլիսին ստորագրած հրամանագրով հաստատված «Ադրբեջանի երիտասարդությունը 2011-2015 թթ.» ծրագրի շրջանակներում, որի նպատակներից մեկը Ղարաբաղի տարածաշրջանի վերաբերյալ «անաչառ» տեղեկատվության տարածումն է: Կենտրոնի պաշտոնական կայքը «www.virtualkarabakh.az»-ն է, միաժամանակ՝ org/com/net/co.uk տարբերակներով²: Էլեկտրոնային սկզբնաղբյուրում տեղ են գտնում ֆոտո և տեսանյութեր, էլեկտրոնային գրքեր, փաստաթղթեր, վերլուծություններ, համացանցային խաղեր, ցուցահանդեսներ, այլ կերպ ասած՝ Ղարաբաղի վերաբերյալ գրեթե ամեն ինչ: Կայքը տեղեկություն է տարածում ադրբեջաներեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, ռուսերեն, թուրքերեն:

«Կարաբախ.ինֆո» (Karabakhinfo.com) միջազգային էլեկտրոնային ամսագրի նպատակը ևս Ղարաբաղն է: «Նպատակն է» դրդել 2012 թ. ապրիլի 10-ին Ադրբեջանում «Քաղաքացիական զարգացմանն աջակցող ասոցիացիայի» նախագահ, Ադրբեջանի խորհրդարանի պատգամավոր Էլիսան Սուլեյմանովին, որպեսզի նա հանդես գա վերոնշյալ միջազգային էլեկտրոնային ամսագրի ստեղծման նախաձեռնությամբ: Կայքը ներկայանում է տասը լեզվով՝ ադրբեջաներեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, իսպաներեն, իտալերեն, ռուսերեն, թուրքերեն, գերմաներեն, արաբերեն և հայերեն:

«Iravan.com» կայքը, բացի Ղարաբաղյան թեմաներից, ակտիվորեն անդրադառնում է նաև Հայաստանի ներքին հիմնախնդիրներին: Նրա լրգոն և անվանումը (խոսքը Երևան բառի մասին է «Իրավան» տարբերակով) արդեն վկայում են դրա ադրբեջանական լինելու մասին, որտեղ շեշտվում է ադրբեջաներենով sutmadıq-«չմոռացանք» բառը: Այստեղ հստակ երևում են Բաքվի տարածքային նկրտումները նույնիսկ Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանի նկատմամբ, որը նրանք ներկայացնում են որպես «պատմական ադրբեջանական տարածք»: Կայքի լեզուներն են ադրբեջաներենը, ռուսերենը, անգլերենը և հայերենը, բացի այդ ունի նաև առանձին բաժիններ՝ «Իրավան»,

¹ Armenia.Az. լուրեր Ադրբեջանից՝ հայերենով, <http://armenia.az/page/about/>

² Layihə haqqında, <http://www.virtualkarabakh.az/read.php?lang=1&id=53#.V3V8RfmLTIU>

քաղաքականություն, մշակույթ, փաստաթղթեր, գրադարան: Վերջինս հագեցած է հակահայկական քարոզչություն պարունակող գրքերով¹:

«Cbc.az» ադրբեջանական կայքը (համանուն հեռուստաընկերության մասին վերնում խոսվել է) ներկայանում է հինգ լեզվով՝ ադրբեջաներեն, անգլերեն, ռուսերեն, հայերեն, պարսկերեն: Այն բավականաչափ հարուստ լրատվություն ունեցող կայք է՝ առանձին բաժիններով և ենթաբաժիններով, որի առանձնահատկությունն այն է, որ ունի նաև տեսանյութեր, որոնք հեռարձակվում են նաև հայերենով, ինչպես նաև ունի առցանց ուղիղ հեռարձակում²:

«Azvision.az» ադրբեջանական կայքը, որն Ադրբեջանում համարվում է «անկախ» լրատվական կառույց, ունի իր առանձին բաժինները՝ քաղաքականություն, տնտեսություն, մշակույթ, գիտություն և այլն: Այն ունի հայերեն բաժին ադրբեջաներեն, ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, իսպաներեն, գերմաներեն բաժիններին զուգահեռ³:

Վերոշարադրյալ կայքերից իր ոճով տարբերվում է «1905.az» (1905.az) կայքը, որի անվանումն արդեն «խորհրդանշական է» և մատնացույց է անում ադրբեջանցիների «ցեղասպանության տարեթիվը»: Նրա գլխավոր էջում աչք է զարնում Հեյդար Ալիևի հետևյալ մեջբերումը. «Մեծ Հայաստան» ստեղծելու երազանքից ոգևորված հայ զավթիչները 1905-1907 թթ. Ադրբեջանցիների հանդեպ բացահայտ լայնածավալ արյունալի ակցիաներ են իրագործել: Հայերի Բաքվից սկիզբ առած գազանություններն ընդգրկել են Ադրբեջանը և ներկայիս Հայաստանի տարածքում եղած ադրբեջանական գյուղերը...»: Կայքի առանձնահատկություններից մեկն էլ այն է, որ բացի ակնհայտ հակահայկական տրամադրությամբ լի ապատեղեկատվություն ապահովելուց, այնտեղ զետեղված են նաև առանձին փաստաթղթեր, քարտեզներ, հրատարակություններ, ինչպես նաև նկարագրված են Արցախի Հանրապետության վարչական տարածքները՝ ադրբեջանական անվանումներով: Սույն կայքը հարուստ է նաև իր լեզվական տարբերակներով՝ ադրբեջաներեն, գերմաներեն, արաբերեն, չինարեն, հայերեն, պարսկերեն, անգլերեն, ռուսերեն, ֆրանսերեն, իսպաներեն, վրացերեն և թուրքերեն⁴:

2016 թ. ապրիլի սկզբին դարաբաղաադրբեջանական գորքերի շփման գծում Ադրբեջանի կողմից սանձազերծված լայնածավալ ագրեսիայի արդյունքում սկսված քառօրյա պատերազմն ավելի մեծացրեց և հրատապ դարձրեց տեղեկատվական դաշտում գրագետ մարտավարություն վարելու անհրաժեշտությունը: Իրենց շահերը յուրովի մեկնաբանող ադրբեջանական մամուլի ներկայացուցիչները որոշեցին ավելացնել իրենց հայալեզու կայքե-

¹ <http://iravan.com/books/index>

² <http://cbc.az/az/live>

³ Haqqımızda, <http://en.azvision.az/about.php>

⁴ <http://1905.az/hy/>

րի քանակը և հարստացնել դրանց բովանդակությունը: Այսպես, ապրիլի վերջին ադրբեջանական «APA» տեղեկատվական գործակալությունը բացեց հայերենով լրատվության ծառայություն՝ ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն, արաբերեն տարբերակներին զուգահեռ: Այս նախաձեռնության նպատակն է «ներկայացնել Ադրբեջանում, Հարավային Կովկասում տեղի ունեցող իրադարձությունները, ինչպես նաև՝ Ադրբեջանի դեմ Հայաստանի վարած զավթողական քաղաքականությունը»¹, և որ ամենակարևորն է՝ ԼՂ հակամարտության վերաբերյալ ընթերցողներին հայերենով տրամադրել «ճշմարիտ» տեղեկություններ: Ըստ «APA Holding»-ի տնօրեն Վյուսալե Մահիրզադի՝ «ռազմաճակատում տեղի ունեցած վերջին դեպքերը մեզ ստիպեցին տեղեկությունները նաև հայերենով ներկայացնել: Հայերեն բաժին ստեղծելու գաղափարը վաղուց էր հասունացել, սակայն իրադարձությունների ընթացքն այդ արագացրեց»²: Նա փաստում է, որ այդ նպատակով Թուրքիայից մասնագետներ են ներգրավվել: «Ադրբեջանում հայոց լեզվին փայլուն տիրապետող ընդամենը մի քանի մասնագետ կա: Մենք նրանց հետ աշխատում ենք: Միաժամանակ մեզ հետ կհամագործակցեն նաև հայերենին այս կամ այն չափով տիրապետող լրագրողներ, հետազոտողներ, թարգմանիչներ»,- հավելել է նա: Նշենք, որ «APA Holding»-ին պատկանող «APA» տեղեկատվական գործակալությունը ստեղծվել է 2004 թ.³:

Ադրբեջանական հայալեզու կայքերից, թերևս, նորագույնը «Hayatsk.info»-ն է, որը ևս կարելի է համարել 2016 թ. ապրիլյան պատերազմական գործողությունների «արգասիքը»: Այն իր գործունեությունը սկսել է 2016 թ. հունիսի 7-ից: Կայքի հայերեն անվանումն արդեն վկայում է այն մասին, որ դրա գործունեության նպատակը հայ հասարակության կարծիքի և գիտակցության վրա ազդելն է առանց տեղեկացնելու կայքի՝ ոչ հայկական լինելու փաստի մասին: Այն համարվում է «Azvision» ծրագրի բաղկացուցիչ մասը, որի գլխավոր խմբագիր Վյուսալ Մամեդովը «Hayatsk.info»-ի հիմնումը մեկնաբանում է երկու տեսանկյունից. նախ՝ հայալեզու հայկական տեղեկատվական սկզբնաղբյուրները համարվում են «ապատեղեկատվություն», որոնք տարածում են բացառապես «սուբյեկտիվ, հակաադրբեջանական» լուրեր: Բացի այդ, ադրբեջանցիները հաշվի են առել այն, որ Ղարաբաղում ապրող հայերը «Ադրբեջանի քաղաքացիներ են, և նրանց համար ևս Ադրբեջանը պետք է ապահովի անաչառ տեղեկատվություն իրենց մայրենի լեզվով»:

Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ ադրբեջանական հակահայկական տեղեկատվական գործունեությունը ընդլայնվում է ու զարգանում, և վերջին

¹ Azərbaycanca erməni dilində sayt fəaliyyətə başladı, <http://metbuat.az/news/435669/azerbaycanda-ermeni-dilinde-sayt-fealiyyete-basladi.html>

² BİZƏ LAZIMDIR Kİ..., http://www.sherg.az/site/id-16991/Biz%C9%99_laz%C4%B1md%C4%B1r_ki...#.V2B9CruLTIU

³ Azərbaycanca erməni dilində sayt fəaliyyətə başladı, http://axsam.az/site/?name=xeber&news_id=50533

շրջանում այն հարստացել է նաև ի հաշիվ հայալեզու լրատվամիջոցների: Անժխտելի է, որ այս ոլորտ են ուղղվում զգալի ֆինանսական և մարդկային ռեսուրսներ: Անհերքելի է նաև, որ ադրբեջանական տեղեկատվական համակարգը, մասնավորապես՝ հակահայկական քարոզչությունը ղեկավարվում է կենտրոնացված ձևով, վերահսկվում և ուղղորդվում է այդ երկրի նախագահի աշխատակազմի կողմից:

Այս ամենը հաշվի առնելով՝ ավելի են կարևորվում ադրբեջանական տեղեկատվական համակարգի բազմակողմանի, խոր ուսումնասիրությունը, մշտադիտարկումն ու վերլուծությունը: Ադրբեջանական իշխանությունները՝ հանձինս երկրի նախագահի և նրա շրջապատի, լրջագույնս վերահսկում են լրատվամիջոցների գործունեությունը՝ այն ծառայեցնելով բացառապես իրենց շահերին, միաժամանակ ատելություն սերմանելով հայերի և Հայաստանի նկատմամբ:

Лилит Мовсисян – Армяноязычные СМИ в Азербайджане

В статье представлены армяноязычные средства массовой информации в Азербайджанской Республике, в том числе теле- и радиопрограммы. Антиармянская пропаганда ведется в разных сферах общественной деятельности, в первую очередь в информационном поле. В последнее время особенно активны азербайджанские электронные СМИ на армянском языке, в которых антиармянская пропаганда носит особо острый характер. В статье анализируются цели и виды их деятельности. Деятельность СМИ в Азербайджане находится под непосредственным контролем азербайджанских властей, а в случае с армяноязычными СМИ этот контроль ощущается особенно сильно. В статье отдельно рассматривается реакция армяноязычных электронных СМИ на апрельские 4-дневные военные действия на линии соприкосновения карабахско-азербайджанских вооруженных сил.

Lilit Movsisyan – Armenian Mass Media in Azerbaijan

The article presents Armenian mass media in the Republic of Azerbaijan, including television and radio programs. Anti-Armenian propaganda is carried out in different fields of social activity, primarily in the field of information. Recently Azerbaijani electronic media are especially active in the Armenian language, where the objectives and the types of their activities are being analyzed. Media activity in Azerbaijan is under the direct control of the Azerbaijani authorities, and the control is even stronger on the Armenian media. The article particularly touches upon the response of Armenian electronic media about the April's four-day military operations along the contact line between Nagorno-Karabakh Defence Army and Azerbaijani Armed forces.